

Alguns mapes itineraris de Catalunya del segle XVIII i començaments del XIX

Albert Barella i Miró
Societat Catalana de Geografia

Introducció

Dins del ventall de mapes antics de Catalunya n'hi ha alguns que podríem qualificar d'itineraris per la seva natura especial d'il·lustració de llibres dedicats a viatges o bé confegits amb objectius de tipus militar.

Hem tingut l'oportunitat de comptar amb alguns d'aquests mapes (1) i de consultar-ne d'altres (8) i ens ha semblat interessant descriure'n les característiques d'un grup reduït de mapes d'aquest tipus. N'hem escollit quatre, que són els especificats en el quadre 1, on s'indiquen els autors, el títol, la data, les mides i les referències bibliogràfiques adients.

Els tres primers estan descrits a la bibliografia (referències 2 a 8); no així el quart que, en realitat, és un conjunt de quatre itineraris o rutes confegides independentment, per la qual cosa constitueix un conjunt de quatre mapes que figuren a la col·lecció particular de l'autor i dels que no en coneixem cap altra referència.

El mapa de Van der Aa-Goeree, bastant conegut, i l'anònim anglès els hem considerat com afins a llibres descriptius o de viatges, mentre que els altres dos (Biblasseon i Lartigue) són d'utilitat militar explícita en el primer i suposada en el conjunt dels quatre itineraris de Lartigue per la data en que els mapes van ser elaborats (1808) coincidint amb la invasió napoleònica.

Anant més a fons es troben, encara, més mapes datats o referents a les guerres napoleòniques. Per exemple, a la referència 3 de la bibliografia hi figuren, en l'apartat de Catalunya, les fitxes 88 (Saint Cyr-Dumortier), 89 (Vacani-Longuena) i 90 (Suchet-Auselin-Pocherd) que es refereixen a l'època esmentada si bé estan datades en el període 1820-1830. Nogensmenys, escapen del caràcter d'itinerari volgut en la present ocasió. També corresponen a les guerres napoleòniques les fitxes 153 i 159 de l'apartat dedicat als Països Catalans (mapes Nautriat-Faden i Suchet-Galçonc-Auselin-Maginel), exclosos per la mateixa raó. Altres mapes itineraris militars però ja de la segona meitat del segle XIX són les fitxes 118, 119 i 126 (Catalunya) i 186 (Països Catalans), d'origen autòcton (Dipòsit de Guerra). Com mapes itineraris d'ús civil podríem considerar les fitxes 93, 105, 132 i 139 de l'apartat Catalunya de l'esmentada referència. La primera (Magriñá-Estruc-Feyner) és del 1832 i il·lustra un llibre d'itineraris de les quatre províncies catalanes. El segon, potser el més interessant, és l'Amils-TeXero, del 1838; mapa plegat dins del llibre *Itinerario de la mayor parte de los caminos y veredas de las cuatro provincias de Barcelona, Tarragona, Lérida y Gerona, con los pueblos y posadas situados en sus carreteras y las horas que a paso de tropa distan unos de otro*. Conté, a més del mapa, 16 fulls amb 90 «carreras» o taules de temps. Els altres mapes itineraris són ja de la segona meitat del segle XIX (Segurola 1878 (?) i González (?)).

Quadre 1 Mapes analitzats

Autor	Any	Títol del mapa	Mides	Referències
Goeree-Van der Aa	1707	Kaart Van Katalonien		
Álvarez del Colmenar-Girón	1715 1758	Nouvelle carte de Catalogne avec les grands chemins	121x155	(1) a (7), (11) i (12)
Napier-Cans Meline-Biblasseon	1839	Sketch Explanatory of the operations in Catalonia in 1808 and 1809	220x140	(2), (3), (8)
Anònim anglès (Swinburne, 1808?)	1800	Part of Spain comprising the Provinces through which the Route of the Pictoresque Tour lay	232x387	(1), (3)
Lartigue-Vicq	1808	Route de Leride à Zaragoza	87x177	(1)
		Route de Perpignan a Barcelone	100x124	(1)
		Route de Barcelone à la Rivière Lacia	97x220	(1)
		Route de Barcelone à Lerida	84x185	(1)

Els mapes de factura moderna que han estat consultats per la localització de certs topònims figuren a les referències (10), (11) i (13) de la bibliografia del present treball.

2. El mapa de Goeree-Van der Aa-Álvarez del Colmenar-Girón

Aquest conegut mapa (1-7), (11), (13) es va editar per primera vegada amb el nom de «Klaert von Katalonien» en el llibre *Beshryving von Spanien en Portugal* a Leyden l'any 1707 per Pieter van der Aa i Jan Goeree. Van der Aa (1657-1733) està documentat principalment entre 1700 i 1726 (9), com editor i llibreter, mentre que Goeree és el cognom de dos personatges relacionats amb la cartografia: Wilhem (1635-1711) impressor i editor nascut a Middelburg i el seu fill Jan (1670-1731), també de Middelburg, dibuixant i poeta. Probablement aquest fou el col·laborador de Van der Aa amb qui col·laborà pels volts del 1718 (9). El mapa fou reprès al *Nouvel Atlas* de Van der Aa publicat a Leyden el 1714 (6) (9) i alhora inserit en un llibre de Juan Álvarez del Colmenar intitulat *Les délices de l'Espagne* amb la cartella traduïda al francès: «Nouvelle carte du Catalogne avec les grands chemins, etc», del qual se'n coneixen dues edicions: la primera de 1707 i una segona «Nouvelle édition corrigée et beaucoup augmentée» datada del 1715 (4). Finalment, del mapa se'n coneix una traducció castellana («Nuevo mapa de Cathaluna con los caminos reales») publicada per J.M. Girón vers el 1758 (2), (5). El mapa amida 125x155 mm i porta les escales en llengües germàniques de 15 per grau i espanyoles de 17 per grau.

Aquest mapa formà part d'un grup estudiat i analitzant per l'autor (12) per la qual cosa en la present ocasió solament farem esment dels itineraris marcats per la xarxa de camins. Justifica aquesta inclusió el fet que va aparèixer en un llibre com *Les délices de l'Espagne* que podem considerar de viatges (el que avui en diríem una guia turística).

El mapa està reproduït a la figura 1 amb la Val d'Aran cartografiada a França i Andorra a Catalunya; i la xarxa de camins comprèn també els del Roselló. L'estudiarem per parts.

De Perpinyà a Barcelona			
Per la costa		Variant per l'interior	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Caldes	Caldes d'Estrac		
Mataró	Mataró		
Tea	Teià		
Badalona	Badalona		
Barcelona	Barcelona		

De Bellaguarda a Barcelona		Altres camins i remarques	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Bellaguarda	Bellaguarda	Camí a el Boló	El Voló
Arles	Banys d'Arles	Villafranca de	Vilafranca de Conflent
Camprodon	Camprodon	Conflent	
S. Joan Abessus	S. Joan de les Abadesses	Llívia ¹	Llívia
Val Fogona	Vallfogona		
Torallo	Torelló		
Roda	Roda de Ter		
Vich	Vic		
Seunamat	Sentmenat		
Sebadel	Sabadell		
Barcelona	Barcelona		

¹ Aquest poble s'uneix amb un camí que baixa d'Occitània i passa per Mont Louis (Montlluís).

2.1. Itineraris de França a Barcelona

Aquests itineraris estan esquematitzats al quadre 2. És curiós d'observar que contràriament al que calia esperar no hi ha cap camí que passi ni per el Portús ni pel coll de Panissars. El camí segueix la costa versemblablement seguint la que fou Via Augusta en temps dels romans (11); i des de Cotlliure surt un camí que, travessant el Rosselló, va a Vilafranca de Conflent i Llívia sense passar pel Coll de la Perxa.

A partir de Palafrugell apareix un itinerari alternatiu per l'interior que passa per Girona i, ara sí, agafa el camí normal entre les serralades del Litoral i del Prelitoral fins Barcelona.

Un altre camí surt estranyament del Fort de Bellaguarda, al Rosselló, i salta al Pirineu pel coll d'Ares cap a Camprodon i d'allí segueix, en part, la vall del Ter per passar per Vic i després a ponent de la via natural (la vall del Congost) cap a Sentmenat i Sabadell.

Estan certificats amb topònim el Mont Canigó i els rius Tet, Llobregat (a l'Empordà), Fluvià i Besòs, a més del Ter i l'Onyar («Onhar»).

2.2. Itineraris de França a Lleida i Aragó

Estàn esquematitzats en el quadre 3. De ponent a llevant, els dos primers camins travessen els Pirineus per llocs que hem identificat respectivament com els Ports de la Bonaigua i de Siguer (sense topònims). El primer camí travessa l'alt Pallars de València d'Àneu a Esterri, Llavorsí i, versemblablement per Portarró d'Espot, i passant per Boí al Pont de Suert (cartografiat a l'Aragó), d'on segueix cap a ponent. El segon camí entra possiblement pel port de Siguer cap a Andorra i la Seu d'Urgell, on empalmava amb un que baixa de Puigcerdà per la vall del Segre i que prové de Cotlliure (veure quadre 1); després segueix per la vall del Segre fins Lleida i continua a Fraga cap a ponent. En aquest camí hi

figura un topònim molt corrent en els mapes del segle XVII, Montau Sell que si fos el poble de Montanissell estaria mal situat (a l'altra banda del Segre). Nogensmenys l'hem interpretat així com en altres ocasions.

El tercer itinerari comença a Vilafranca de Conflent. Entra pel coll de Núria (o d'Eina) i baixa per la vall de Freser per saltar després del Ripollès al Berguedà, probablement per la vall de les Llosses i el coll de Borredà. Sols hi ha el topònim «Savallana» que hem identificat amb el caseriu de Sobirana al terme de les Llosses. De Berga passa Solsona i Cardona per anar a Manresa fent marxa per Cabrianes (la qual cosa no té massa sentit). De Manresa a Igualada i d'aquesta ciutat a Lleida pel camí normal de la Panadella, Cervera i Tàrraga.

Assenyalarem el topònim «Pyrenées» i els rius Segre, les dues Nogueres, i el «Cervere R» (que és l'Ondara). I a més el «Cardoloro R» (Cardener). El Llobregat porta el topònim a la desembocadura.

Quadre 2 Itineraris de França a Barcelona

De Perpinyà a Barcelona			
Per la costa		Variant per l'interior	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Perpignan	Perpinyà		
Elna	Elna		
Colliure	Cotlliure		
Cervera	Cervera de la Marenda		
Llansa	Llansà		
La Selva	La Selva de Mar		
Roses	Roses		
S. Pere Pescador	Sant Pere Pescador		
Torroella	Torroella de Montgrí		
Palafugell	Palafugell		
Palamos	Palamós	Palafugell	Palafugell
Calonge	Calonge	Ollestre	Ullastret
Valdera	Vall d'Aro	Rupia	Rupia
S. Feliu de Guíxols	Sant Feliu de Guíxols	Gerone	Girona
Tossa	Tossa	Riu d'Arenes	Riudarenes
Lloret	Lloret de Mar	Ostalric	Hostalric
Blanes	Blanes	S. Saloni	Sant Celoni
Pineda	Pineda	Linàs	Llinars del Vallés
Callella	Callella	La Rocca	La Roca
Canet	Canet de Mar	Moncada	Montcada
Arenys de S. Martin	Arenys de Munt	Barcelona	Barcelona
Arenys	Arenys de Mar		

Quadre 3 Itineraris de França a Lleida i Aragó

Del Port de la Bonaigua a Aragó		Del Port de Siguer a Andorra, Lleida i Aragó	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
–	Port de la Bonaigua	–	Port de Siguer
C. de Valencia	València d'Àneu	Andorra	Andorra
Esterrí	Esterrí d'Àneu	La Seu d'Urgell ²	La Seu d'Urgell
Llaborsi	Llavorsí	Organa	Organyà
Boy	Boï	Montau Sell	Montanisell
Pont de Surt ¹	El Pont de Suert	Oliana	Oliana
Castro (i segueix)	La Puebla de Castro	Pons ³	Ponts
		Camarosa	Camarasa
		Baleguer ⁴	Balaguer
		Lleida	Lleida
		Fraga (i segueix)	Fraga

De Vilafranca de Conflent a Solsona i Lleida		Altres camins i remarques
Localitats	Topònim actual	
Villa Franca de Conflent	Vilafranca de Conflent	¹ Cartografiat a l'Aragó
Col de Nuria	Coll de Núria	² Camí a Bar, Bellvert (Bellver), Puigcerdà i Llívia seguint fins a Cotlliure
Nuria	Núria	³ Camí a Senavia (Sanauja), Tora (Torà) i Solsona
S. Esteve de Rives	Ribes de Freser	⁴ Camí a Blancafort (desaparegut), Benaue- rri (Benavarri), La Ainsa (i segueix)
Savallana	Sobirana (Les Lloses)	⁵ Camí a Orta (Horta d'Avinyó), Moya (Moià) i Vich (Vic)
Berga	Berga	
S. Santa	Isanta (Lladurs)	
Solsona	Solsona	
Cardona	Cardona	
Cabrina	Cabrianes (Sallent)	
Manresa ⁵	Manresa	
Igualada	Igualada	
Hostaletes	Els Hostalets (Ribera d'Ondara)	
Cervera	Cervera	
Tàrrega	Tàrrega	
Belpuch	Bellpuig	
Lleida	Lleida	

2.3. Itineraris de Barcelona a Ulldecona i València, de Vilafranca a Lleida i de Tortosa a Lleida

L'esquema dels itineraris figura al quadre 4. El camí de Barcelona a Ulldecona i València segueix la vall del Llobregat fins Matorell i després salta a Vilafranca a través de l'Alt Penedès. No és, doncs, el clàssic camí de l'Ordal. Més

endavant sí que segueix el trajecte normal fins a Tarragona, d'on surt un camí a Valls i Montblanc. És curiós que no hi hagin uns itineraris directes des de Barcelona a Lleida ni de Tarragona a Lleida. Sempre s'ha de fer marrada per Vilafranca i Manresa a Igualada per seguir cap a Lleida. A la sortida de Tarragona es troba un topònim estrany («Fortalesa») que hem suposat Torreforta i se segueix la costa passant per l'antic palau de Miramar (enrunat). De l'Hospitalet a Tortosa es passa, curiosament per Tivissa i no s'esmenta per res el famós coll de Balaguer per més que s'hi devia passar. De Tortosa cap a Migdia ja tot és normal.

Quadre 4
Itineraris de Barcelona a Ulldecona i València,
de Vilafranca a Lleida i de Tortosa a Lleida

Barcelona a Ulldecona i València		Vilafranca del Penedès a Lleida i Tortosa	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Bareelona	Barcelona		
Mont Ioüi	Montjuïc		
Martorel	Martorell		
Villa Franca de Panades	Vilafranca del Penedès		
Arbos	L'Arboç	Villa Franca de Panades	Vilafranca del Penedès
Torre den Barra	Torredembarra	Mont Serrat	Montserrat
Tamarit	Tamarit (Altafulla)	Igualada i segueix a Lleida (veure quadre 2)	Igualada
Tarragona ²	Tarragona		
Fortalesa	Torrefora (Tarragona)		
Cambrils	Cambrils		
Miramar	(ruïnes, Cambrils)	Monboy	Santa Margarida de Montbui
Lo Spital	L'Hospitalet de l'Infant	Buire	Biure de Gaià (les Piles)
Tiviça	Tivissa	Sarreal	Sarreal
Tortosa	Tortosa	Montblancq	Montblanc
Amposta	Amposta	Siurana	Siurana de Prades (Cornudella de Montsant)
Val de Cona cap a migdia	Ulldecona	Tarroig	Torroja del Priorat
		Ginestar	Ginestar d'Ebre
		Tortosa	Tortosa
Tortosa a Lleida		Altres camins i remarques	
Localitats	Topònim actual		
Tortosa	Tortosa		
Aldover ³	Aldover		
Selm ⁴	Mas de Xalamera (Benifallet)		
Molideloli ⁵	(Desaparegut)		
Miravet	Miravet		

Quadre 4 (cont.)

Tortosa a Lleida		Altres camins i remarques
Localitats	Topònim actual	
Mora	Móra d'Ebre	¹ Com a poble
Asco	Ascó	² Camí a Valls i Montblancq (Montblanc)
Flix	Flix	³ Camí a Prat del Compte (Prat del Comte), Orta (Horta de Sant Joan) i Aragó
Ribaroya	Ribarroja	⁴ Artibuït
Fayo	Faió (Aragó)	⁵ Encara figurava en mapes de finals del segle XIX
Mequinença	Mequinença (Aragó)	
Fraga	Fraga (Aragó)	
Lerida	Lleida	

Ja hem indicat que per anar de Barcelona a Lleida calia passar per Vilafranca i seguir a Manresa per Montserrat. És un camí un xic estrany i no hi figura el més normal de Martorell a Igualada on s'hi arribava des de Manresa. Però d'Igualada sortia un camí que anava fins Tortosa travessant la Conca de Barberà i les muntanyes de Prades i del Priorat per anar a trobar l'Ebre a Ginestar.

Finalment hi havia un camí de Tortosa a Lleida pujant per la riba dreta del l'Ebre, amb topònims curiosos que es repeteixen en els mapes del segle XVIII com «Molidelola» (encara subsistent en mapes del segle XIX) i «Selm» que hem interpretat com el Mas de Salamera a Benifallet. El camí no va a parar directament a Lleida sinó que ho fa travessant la zona aragonesa de Fayó-Mequinensa-Fraga. Del poble d'Aldover arrenca un camí que, a través de la Terra Alta, s'endinsa a Aragó. Al mapa hi ha cartografiats molts topònims d'accidents costaners i els rius Ebre, Cinca, Corb («Corp»), Gaià («Gaya») i Francolí. Montserrat ho està com nucli habitat ja que, de fet, no hi ha cap topònim orogràfic fora dels Pirineus i el Canigó.

En conjunt, el mapa que comentem aplega alguns camins que, moltes vegades, no semblen els més normals ni lògics i difereixen dels marcats en molts mapes de finals del segle XVII (14); sobretot la manca de camí de Perpinyà a Girona pel Portús i d'un camí directe de Barcelona a Lleida són fets que cal destacar. Nogensmenys, les rutes podrien estar condicionades pel contingut del llibre en el qual el mapa anava inserit, llibre que no coneixem. La toponímia és heretada de les cartes del segle XVII amb alguns casos característics que ja hem comentat de manera adient.

3. Mapa de Biblaseon

Aquest mapa està inserit en el llibre *History of de War in the Peninsula and the South of France from the year 1807 to the year 1814* de W.F.P. Napier i publicat a París per Meline Cans i Cia. Els exemplars indicats a la bibliografia (referències (2), (3) i (8)) pertanyen a la 2a edició del 1839. Segons Colomer, dins la mateixa obra

hi ha altres mapes parcials. El títol del mapa és «Sketch Explanatory of the operations in Catalonia in 1808 and 1809». El mapa no porta escala i fins i tot es podria dubtar que es tracti d'un mapa en sentit estricte perquè és més aviat un esboç o esquema on el perfil de la costa és bastant arbitrari i l'orientació i les distàncies contenen poc (vegeu figura 2). Dóna una idea d'aquest desgavell el fet que és més gran la distància de Barcelona a Vic que la de Barcelona a Saragossa i la de Barcelona a Mataró que la Tarragona a Tortosa. En aquestes condicions, el traçat dels cursos fluvials i la situació dels relleus muntanyencs són arbitraris. De fet, sembla donar una importància extremada als voltants de Barcelona, representats a una escala molt més gran que la resta. En tractar-se d'una carta de tipus militar, hi ha alguns signes convencionals potser d'estacionament de tropes. Per la mateixa raó i, a més d'uns camins o itineraris principals, a la zona de les comarques l'Anoia, l'Alt i Baix Penedès, l'Alt i Baix Camp i el Tarragonès hi ha una mena de teranyina de camins dins un perímetre que podríem limitar pel Llobregat fins a Martorell, Igualada, Cervera, Santa Coloma de Queralt, Montblanc i el riu Francolí fins Tarragona.

Per altra banda, es dóna la circumstància que els autors d'aquest mapa són ignorats per Tooley (9) en el seu exhaustiu diccionari de cartògrafs, gravadors i editors.

3.1. Itineraris de França a Barcelona

Al quadre 5 s'esquemmatitzen els camins que van de França a Barcelona i, en general, els que es troben al nord del riu Llobregat. Hi ha tres itineraris «principals», dos que van de Perpinyà a Barcelona, per l'interior i el litoral respectivament i un tercer que, venint de França, només està detallat, relativament, en el trajecte de Vic a Barcelona. En tots els casos hi ha pocs punts de referència i la toponímia és un xic estafeta a més d'escasa.

La variant constanera surt de Figueres cap a Roses, on s'esmenta el fort de la Trinitat («Trinity»), i segueix pel litoral sense masses complicacions. Entre aquest camí i el del prelitoral hi ha diverses connexions essent, potser, la més curiosa la que va de Palamós per Vidreres fins a Grions (a Breda) per tornar a l'itinerari de l'interior en el qual no hi ha gran cosa a remarcar. En tots els casos les places fortificades i les viles importants estan degudament assenyalades però, sempre, amb molt pocs punts de referència.

El camí que baixa per Vic sembla provenir del coll de la Perxa per anar a buscar (per la Cerdanya) la collada de Toses (és una suposició) i baixar, més enllà, per la vall del Ter. De Vic a Barcelona no hi ha gran cosa a notar. Sí, en canvi, dues curiositats: un camí que surt de Vic per anar a Roda de Ter i continuar al nord del Ter fins a perdre's per les muntanyes prepirinenques i un altre camí que, des de Centelles, baixa a Manresa per Moià i acaba, estranyament, a Olesa; mentre que des de Moià hi ha un trencall que torna a l'itinerari principal.

En tota aquesta part hi ha dues categories de camins: amb dues ratlles i una sola. Corresponen al primer cas els trajectes de Perpinyà a Barcelona amb el trencall de Figueres a Roses; els trajectes de Palamós a Barcelona i del Coll de la Perxa a Barcelona i, curiosament, el de Moià a Manresa. Tots els altres camins són «secundaris» (ratlla senzilla).

Quadre 5
Itineraris de França a Barcelona
(Camins al nord del Llobregat)

Perpinyà a Barcelona per l'interior		Perpinyà a Barcelona per la costa	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Perpignan	Perpinyà		
Figueras	Figueres		
Gerona ¹	Girona	Figueras	Figueres
Hostalrich	Hostalric	Rosas-	Roses; La Trinitat
Celoni	Sant Celoni	Trinity-Castel	
Trenta Pasos	Trentapasses (Vilalba Sasserra)	Castel	Castelló d'Empúries
Cardoleu	Cardedeu	d'Ampúrias	
Granollers	Granollers	Palamós ²	Palamós
Moncada	Montcada	Feliou de	Sant Feliu de Guíxols
Barcelona	Barcelona	Quíxols	
		Arenes de Mar ³	Arenys de Mar
		Mataró ⁴	Mataró
		Mongat	Montgat
		Barcelona	Barcelona
Del Coll de la Perxa a Barcelona per Vic		Altres camins i remarques	
Localitats	Topònim actual		
El camí comença al Pirineu, potser al Coll de la Perxa, baixa fins a la vall del Ter i no hi ha cap topònim fins Vich ⁵	Vic		¹ Hi baixa un camí des del Pirineu a través de la Garrotxa i el Gironès sense topònims i en surt un altre cap a Palamós per Bisbal (la Bisbal).
Collespina	Collsuspina		² Surt un camí cap a l'interior, passa per Vidreres (Vidreres), travessa la ruta de Perpinyà a Barcelona per a anar a Grions (Breda) i torna a l'esmentada ruta entre Hostalric i Sant Celoni.
Centellas ⁶	Centelles		³ Camí a Sant Celoni per Villa Gorguin (Vallgorguina).
Jariga	La Garriga		⁴ Camins a Sant Celoni i a prop de la Garriga sense topònims.
Granollers	Granollers		⁵ Surt un camí que passa per Roda (de Ter). Segueix cap al Nord i es perd.
Moncada ⁷	Montcada		⁶ Surt un camí cap a migdia que va a Moya (Moià), Manresa i Olesa i de Moià un altre que torna a la ruta principal sense topònims.
Barcelona	Barcelona		⁷ De Montcada surt un camí cap a Cugat (Sant Cugat del Vallès) i sembla acabar a Martorell.
			Hi ha cartografiats fora de camins: Casa de la Selva (Cassà de la Selva) i Llagostera.

3.2. Itineraris de Barcelona a Aragó i València

El quadre 6 resumeix els trets generals dels camins deixant al marge la teranyina esmentada de les comarques Anoia-Penedès i part de les veïnes que analitzarem més endavant. Per anar cap al sud, dues opcions: la de la costa per Vilanova i la de l'interior per Ordal-Vilafranca (el «Principal»). Ambdós camins es troben al nivell del riu Gaià i continuen cap a Tarragona, el clàssic coll de Balaguer i Tortosa (el camí no passa exactament per la ciutat sinó que hi ha un trencall que hi porta). De Tarragona un camí «principal» porta a Lleida passant per Montblanc i un altre «secundari» va a Reus i d'aquí al coll de Balaguer. Un camí de Tarragona a Valls enllaça amb la ditxosa xarxa central.

Per anar cap a Ponent no hi ha camí directe des de Barcelona. El camí «principal» surt de Martorell i passa per Igualada i Cervera a Lleida i més enllà. Una alternativa des d'Igualada passava per Calaf i Balaguer per anar directament a Montsó i Saragossa. De Balaguer sortia un camí que anava a la Seu d'Urgell i França, enllaçant amb el suposat del Coll de la Perxa a Barcelona. Seria seguint la vall del Segre però en el mapa se'n separa a causa, en part, al mal traçat de tot plegat (camins i xarxa fluvial). La comunicació entre Saragossa i València estava assegurada per un camí via Alcanyís-Morella.

3.3. La xarxa central

Intentarem descriure l'entrellat de camins existents dins el perímetre Llobregat-Manresa-Igualada-Montblanc-Tarragona. El punt estratègic de la xarxa és Igualada, des d'on surten els camins següents, deixant de banda els ja esmentats en el paràgraf 3.2:

- a) D'Igualada, vorejant Montserrat (cartografiat «Montserrat»), cap a trobar el camí de Manresa a Olesa (vegeu quadre 5).
- b) Camí a Coloma (Santa Coloma de Queralt) amb trencall fins Cervera, Monblanch (Montblanc), Pla (Pla de Santa Maria), Valls i Tarragona.
- c) Camí a Magí (Sant Magí de Brufaganya), Creus (Santes Creus) i Valls.
- d) Camí a Lacuna (la Llacuna) i Valls, amb trencall de la Llacuna a Vilafranca del Penedès.
- e) Camí a Capellades (trencall a la Llacuna), Sadurni (Sant Sadurní d'Anoia) amb trencall a Molins de Rei sense passar per Martorell, Villa Franca (Vilafranca del Penedès), Cristina (Coll de Santa Cristina) i Valls.
- f) Camí de Martorell a Capellades.

Sols resta acabar de comentar aquest mapa caòtic i estrofolari parlant un xic dels restants trets geogràfics. Tal com s'ha indicat, ja al començament, es tracta més d'un esquema o dibuix que d'un veritable mapa, per la qual cosa tot trontolla.

Quadre 6
Itineraris de Barcelona a Aragó i València
(Camins al sud del Llobregat)

Barcelona a Tarragona i València			
Per la costa		Per l'interior	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Barcelona	Barcelona	Barcelona	Barcelona
Sitges	Sitges	Molins del Rey	Molins de Rei
Villa Nueva	Vilanova i la Geltrú	Ordal	Ordal (Subirats)
Tarragona ^{1,2}	Tarragona	Villa Franca	Vilafranca
		Tarragona	Tarragona
Col de Balaguer	Coll de Balaguer		
Tortosa cap al migdia	Tortosa		
Martorell a Lleida i Aragó			
Per Cervera		Per Balaguer	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Martorell	Martorell		
Bruchs	Els Bruchs		
Igualada ³	Igualada		
Cervera	Cervera	Calaf	Calaf
Lleida	Lleida	Balaguer ⁴	Balaguer
Monzón ⁴	Montsó	Monzón	Montsó
Licenina	Leciñena		
Zaragoza ⁶	Saragossa		

¹ Camí a Lleida per Montblanch (Montblanc).

² Camí a Reus i de Reus a Coll de Balaguer.

³ Camins des d'Igualada, vegeu més endavant (3.3).

⁴ Camí a la Seu d'Urgell i França passant del Coll de la Perxa (quadre 5).

⁵ Entre Montsó i Saragossa hi ha un camí a Barbastro.

⁶ Camí cap a València per Fuentes (de Ebro), Samper (de Calanda), Alcanitz (Alcanys), seguint ver el sud. A Alcanys empalmava amb un camí que ve de Botorita (Botorrita), Belchite (amb trencall a Fuentes de Ebro) i Ixar (Hijar). Pobles cartografiats sense camí: Caspe (Casp) i Mequinzenza (Mequinensa).

Des del punt de vista de l'orografia, estan molt marcats els Pirineus que s'allargassen cap al sud (Serralada Transversal) fins enllaçar amb el Montseny. Entre Moià i Vic s'estén una altra serralada que baixa fins pràcticament Collserola. La serralada Litoral baixa sense interrupció des de l'Albera a Montcada. En canvi, el Garraf té molt menys relleu, mentre apareix un muntanyam entre Lleida i Tarragona que baixa des de més amunt de Balaguer fins prop de Tortosa amb un curiós topònim «El Garigra» (les Garrigues) que, junt amb «Ampurdan» són els dos únics topònims de comarques. Ja hem indicat que Montserrat hi està cartografiat amb topònim. També amb les mateixes condicions la Serra d'Alcubierre.

La xarxa fluvial és molt particular. Hi ha cartografiat el Fluvià molt curt amb un «Canal Ampurias» a la dreta prop del desguàs. El Ter (sense topònim) corre pràcticament de ponent a llevant amb una inflexió prop de Roda. La Tordera (amb topònim) està una mica millor, així com el Besòs (també amb topònim) encara que les dues principals branques s'uneixin prop de la Garriga. El Llobregat (també amb topònim) i el Cardener (sense) molt desdibuixats al nord de Manresa. Hi manca l'Anoia, malgrat que s'escau, precisament, on hi ha més detall (voltants d'Igualada). Hi figuren molt insignificants el «Gaya» (Gaià) i el Francolí (amb topònim). Finalment a la conca de l'Ebre hi manquen les dues Nogueres. Hi ha sols (sense topònims) el Segre i el Cinca. En canvi, hi ha marcats (sense topònim) el Guadalupe i el Martín. No cal dir que traçat del Segre és arbitrari i no arriba ni a la Seu d'Urgell...

En definitiva, es tracta d'un mapa poc comprensible sense el text del llibre on anava inserit. Possiblement com gràfic explicatiu de l'esmentat text tenia un cert sentit del que manca considerat independentment.

4. El mapa anònim anglès¹

El títol d'aquesta carta «Part of Spain comprising the Provinces which the Route of the Pictoresque Tour Lay», suggereix un mapa relacionat amb algun llibre dedicat a viatges, malgrat el format un xic gran (220x140 mm). Comprèn la meitat oriental de la península i està orientat amb el nord a la dreta (figura 3). Mn Colomer (3) li atribueix la data 1800. És difícil assignar-li una data determinada. Des del punt de vista geogràfic, la part de la península representada és massa imperfecta pel que fa al perfil de la costa, del que caldria esperar en un mapa datat el 1800, sobretot la part SE des del cap de Sant Antoni fins l'estret de Gibraltar i el tros de la costa cantàbrica que surt en el mapa. Per altra banda la distància entre el cap de Sant Antoni i Eivissa és molt curta i l'illa massa gran. També és desproporcionadament curta la distància entre el cap de Gata i el de les Tres Foques al Marroc. Com indicatiu empíric de la deformació del mapa direm que el quocient entre les distàncies d'Irun al Cap de Creus i d'Irun al Cap de Gata és de 0,53 en els mapes actuals i de 0,85 en el mapa en qüestió. En tot cas aquest, si bé porta meridians i paral·lels, no porta escala. Els meridians es refereixen a l'illa de Hierro. Per tot plegat quasi diríem que es tracta més d'un mapa del segle XVIII que de començaments del XIX.

En el mapa hi ha marcat un itinerari que entra per la Jonquera i surt per Irun. De bell antuvi baixa per la costa fins a València, s'interna a Alzira cap a Villena per anar a Elda i Alacant, seguint per Elx a Oriola i Múrcia i Cartagena, on deixa la vessant mediterrània per continuar per Lorca i Baza, a Granada i d'allí a Loza i Antequera (amb una escapada a Màlaga), Osuna i els entorns de Cadis arribant fins Gibraltar i Sanlúcar de Barrameda, per tornar vers el

¹. Podria tractar-se d'un mapa de Swinbourne del 1808.

nord per Jerez de la Frontera i Sevilla, Écija, Còrdova, Andújar, La Carolina, Manzanares, Mora, Toledo, Madrid, Segòvia, Olmedo, Vallodolid, Burgos, Miranda, Vitoria, Vergara, Tolosa i Irun. Ometem moltes localitats intermèdies per no allargar-nos massa.

En el mapa hi ha assenyalats camps de batalla a la Jonquera (912), Almansa (1707). Les Naves de Tolosa (1212), Guadalete (714) i el Camp de Montiel (1369), la qual cosa fa pensar que en el text del suposat llibre on el mapa anava inserit es parlava també d'història. Es dóna el nom romà d'algunes ciutats, rius i accidents geogràfics. L'estudi d'aquest mapa el limitarem a tot el que conté relatiu al Principat, la qual cosa es reflecteix en el Quadre 7.

L'itinerari de Perpinyà a Barcelona segueix el clàssic camí per l'interior amb un sol topònim no identificat («Rincon») entre la Roca del Vallès i Barcelona, que podria tractar-se del nom d'algun hostel. De Barcelona a Tarragona, l'itinerari passa per l'Ordal. Hi ha un topònim: «ciprerit» que no hem pogut desxifrar. Avancem l'hipòtesi que podria tractar-se d'un hostel (xipreret?). S'esmenten dos monuments romans: l'arc de Berà i un anomenat tal qual («monument») que s'escau al lloc on està situada la Torre dels Escipions. A Tarragona, a l'altra banda del riu Francolí, hi ha un topònim un xic misteriós («La Serafina») que també podria tractar-se del nom d'un hostel, com ho són també «Platero» (el Mas del Plater a l'Ametlla de Mar), que retrobarem al mapa de Lartigue-Vicq i un cert «Ramon» entre l'abans esmentat Mas del Plater i Tortosa.

Al quadre 7 hi ha també especificats els altres topònims del mapa en relació amb el Principat: 9 ciutats, 10 rius i a la costa els caps de Creus i Begur (amb els noms romans) el port de Salou i les boques de l'Ebre amb els Alfacs. Hi ha un topònim curiós («Figueret») que sembla atribuït a un riu de curs molt curt que passa prop de l'arc de Berà. Si fos el Gaià estaria desplaçat de lloc.

Quadre VII Itinerari i toponímia

Itinerari a Catalunya		
Localitats	Topònim romà	Topònim actual
Perpignan	—	Perpinyà
Boulou	—	El Voló
Bellgàrd	—	Bellaguarda
Jonquera	Juncaria	La Jonquera
Figueras	—	Figueres
Coldoriol	—	Orriols (Bàscara)
Girona	Gerunda	Girona
Mayorquinas	—	Les Malloquines (Sils)
Ostarilc	—	Hostalric
San Salony	—	Sant Celoni
La Rocca	—	La Roca

Quadre 7 (cont.)

Itinerari a Catalunya			
Localitats	Topònim romà	Topònim actual	
Rincon	–	Hostal (?)	
Barcelona	–	Barcelona	
Mt Jony ¹	Barcino	Montjuïc (Barcelona)	
Ciprerit	–	Hostal (?)	
Vilafranca	–	Vilafranca del Penedès	
Barra Arch	–	Arc de Berà (Roda de Berà)	
Monument	–	(Tarragona) ²	
Tarragona	Tarraco	Tarragona	
La Serafina	–	Hostal (?)	
Reus	–	Reus	
Ospitalet	–	L'Hospitalet de l'Infant	
Platero	–	Mas de Plater (l'Ametlla de Mar)	
Ramon	–	Hostal (?)	
Tortosa	Dertosa	Tortosa	
Ildecona	–	Ulldecona	
Hidrografia		Altres ciutats	
Rius amb topònim	Nom actual	Topònim	Nom actual
Tordera	La Tordera	Ampurias	Empúries
Besos (Betulo)	El Besòs	(Emporiat)	
Llobregat (Rubicatus)	El Llobregat (No identificat)	Balaguer (Bergusa)	Balaguer
Figueret	L'Ebre	Cardona ³	Cardona
Ebro (Hiberus)	El Segre	Lerida	Lleida
Segre	La Noguera	Manresa	Manresa
Noguera	Ribagorçana	Monblanc	Montblanc
Franco (Tulcis)	El Francolí	Solsona	Solsona
Genia	La Sènia	Urgel	La Seu d'Urgell
Garonne	La Garona	Vique (Ausa)	Vic
Altres topònims			
Cape de Creus (Pyræneum Pr)=Cap de Creus			
Cap Dragonis=Cap de Begur			
Pt Salo=Port de Salou			
Mouch of the Ebro=Boques de l'Ebre			
Les Alfages=Els Alfars			
Val d'Aran			
Al Roselló:			
Le Canigout=El Canigó			
Tech R=El Tec			
Tet R=La Tet			

¹ Camí a Montserrat (Montserrat).

² Probablement de Torre dels Escipions a Tarragona.

³ Mal situada en el mapa.

La xarxa hidrogràfica conté, a més, sense topònims, la Muga, el Fluvià, el Ter, la Noguera Pallaresa, el Cardener, l'Anoia, el Sió i el Montsant. Al Roselló es cartografien els rius Tec (Tech) i Tet i el Canigó (Canigout).

Salvant aquesta darrera muntanya, el Pirineu i Montserrat (com monestir), no hi ha cap altre topònim orogràfic. Els relleus, nogensmenys, estan molt remarcats i el muntanyam bastant estès per tot el Principat encara que amb errades. Regularment assenyalats el Pirineu i el Montseny així com el Pre-pirineu, hi ha muntanyes en excés a la depressió central i pràcticament no existeix la plana d'Urgell. Manquen la Serralada Litoral i el Montsià i, en canvi, existeixen les muntanyes de Prades i Montsant així com els Ports a la Terra Alta.

Es tracta, en resum, d'un mapa curiós per les seves connotacions històriques, que no pretén ésser rigurosament exacte en l'aspecte geogràfic. Com en tots els altres itineraris que estudiem se citen lloc, poc importants que, probablement, eren finals de jornada, alguns dels quals semblen correspondre a hostals o masos.

5. Els mapes de Lartigue-Vicq

Es tracta de quatre mapes itineraris o «Routes»: «Perpignan à Barcelone», «Barcelone à la Rivière Lacenia»; «Barcelona à Lerida» i la continuació fins a Saragossa: «Lerida à Zaragoza». Els mapes estan caracteritzats per certs itineraris alternatius i algunes ramificacions o punts determinats a més de la ruta o camí principal. El format de les cartes és vertical, la qual cosa, en els itineraris a Lleida i Saragossa, obliga a situar el nord cap a la dreta. Tots porten una escala en lletres d'Espanya, d'una hora i quart de marxa o de 20 per grau. Es fa ressortir el relleu orogràfic de les zones properes als camins traçats i la xarxa hidrogràfica, però, salvant els Pirineus i Montserrat, no hi ha toponímia a gairebé cap altra muntanya. Igualment, malgrat que estan marcats molts cursos d'aigua, només hi són anomenats els rius principals. També hi ha pocs topònims a la costa. Respecte als pobles i llocs habitats marcats no són particularment abundants i, fins i tot, hi ha itineraris alternatius amb molt pocs topònims en certes zones.

Ignorem l'origen dels mapes, dels quals només està signat i referenciat el de Lleida a Saragossa: «Redigée en 1808 par P. Lartigue Ingr. Gravée par Vicq». Pierre Lartigue (1747-1827) està referenciat per Tooley (9) com enginyer hidrogràfic. Els altres tres mapes, sense signar, tenen les mateixes característiques de factura, per la qual cosa semblen dels autors esmentats.

La data 1808 fa suposar que podrien tenir quelcom a veure amb la invasió napoleònica i tractar-se de cartes més o menys d'ús militar encara que, pel detall, serien en tot cas purament indicatives o orientatives. Semblen correspondre a les planxes 9, 12, 13 i 14 d'un llibre no identificat. Al quadre 8 hi figuren els topònims que no corresponen a poblats i que apareixen en els quatre mapes de Lartigue-Vicq.

Quadre 8
Topònims dels mapes de Lartigue-Vicq
(Excloses les poblacions)

Tipus de topònim	Perpinyà a Barcelona	Barcelona al riu de la Sènia
Orografia	Monts Pyrenées	Montserrat
Hidrografia	Le Tet R. R. Le Tech Llobregat Fluvia R. Ter R. Tordera R. Besos	Llobregat Rio Ebro R. la Cenia
Canals i llacunes		Etang de Multra (la Murtra) Canal Projectte (a la dreta de l'Ebre)
Costes	Cap Beam Cap Creus I. Messina Pl ^a de Falcó Golfè de Rosas Castillo de Mongat	Castel de Fels T. de Carraf Pt. de la Ferroso C. Salou Golfè de Amposta Pte del Fangar Pte de la Bana Pte de Cain Puerta de los Alfagues T. del Sol de Rio
Costes	Cap Beam Cap Creus I. Messina Pl ^a de Falcó Golfè de Rosas Castillo de Mongat	Castel de Fels T. de Carraf Pt. de la Ferroso C. Salou Golfè de Amposta Pte del Fangar Pte de la Bana Pte de Cain Puerta de los Alfagues T. del Sol de Rio
Tipus de topònim	Barcelona Lleida	Lleida a Saragossa
Orografia	Montserrat	Mts de Licinena (Leciñena)
Hidrografia	Llobregat R. Cardener R. Noya Segre R. R. Sin (Sió)	La Segre R. Cinca R. Ebre Fl. La Cuerva R. Alcanadre R. Galgo R.
Canals i llacunes	Canal (tres canals al voltant de Lleida)	Canal (entre Saragossa i Sástago)

5.1. Itinerari Perpinyà-Barcelona (planxa núm. 12)

En aquest mapa (figura 4) hi han dos itineraris: l'un, principal, per l'interior que segueix més o menys el traçat de l'actual carretera, i l'altre, alternatiu, per la costa. Aquestes dues rutes estan, unides en sentit transversal per dos camins: l'un al nord de Girona i l'altre a migdia d'aquesta capital. El detall de la toponímia, de tots aquests itineraris es detalla al quadre 9. Cal destacar que hi ha punts de referència força xocants vistos des de la realitat dels mapes actuals, sobretot en els dos camins o rutes travesseres que uneixen l'itinerari principal i l'alternatiu; com, per exemple, Mata i Xema (Pont-Xetmar) entre Banyoles i Cornellà del Terri en el camí que puja fins a Senyà i continua més enllà cap a la Garrotxa; la Bolla (barri de Flaçà), la Pera i Púbol (a Rupià) i Caça de Pelràs (Corçà) llocs força rars per figurar en un itinerari on no apareixen pobles molt més rellevants. El mateix s'escau en l'altre itinerari transversal amb la Granota a Sils i Can Sala a Vidreres, mentre els pobles principals no hi figuren. Un altre punt curiós és l'esment del mas de Sant Benet entre Sant Feliu de Guíxols i Tossa a l'itinerari que hem anomenat alternatiu o secundari, en el qual, entre Roses i Palamós, malgrat seguir un camí proper a la costa (excepte en el lloc dels aiguamolls), no s'esmenta cap punt de referència. Finalment a Barcelona s'hi esmenta la Ciutadella però no Montjuïc.

Quadre 9
Itineraris de Perpinyà a Barcelona

Principal		Secundari	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Perpignan	Perpinyà	Perpignan	Perpinyà
Boulestres	Pollestres	Corneilla de	Cornellà del Bèrcol
Le Boulou	El Voló	Bercol	
S. Martin	Sant Martí de Fenollar	Einc	Eina
L'Echise	Les Cluses	Taxó d'Avall	Tatzó d'Avall
La Jonquera	La Jonquera	Argeles	Argelers
Pte de Molins	Pont de Molins	Colliure	Cotliure
Hostalets	Els Hostalets (Figueres)	Port Vendre	Port Vendres
Figueras	Figueres	Rosas	Roses
Sta Layaya	Santa Llogaia d'Alguema	Palamos	Palamós
Romana	Romanyà d'Empordà (Pontós)	S. Antonio	Sant Antoni de Calonge (Calonge)
Villajuan	Vilajoan (Garrigàs)	Fanals	Fanals (Castell-Platja d'Aro)
Medina	Medinyà (Cornellà del Terri)	S. Feliu de Guí- xols	Sant Feliu de Guíxols
S. Andres	Sant Andreu del Terri (Cornellà del Terri)	S. Benetto	Mas de Sant Benet (Sant Feliu de Guíxols)
Gerona	Girona	Tossa	Tossa
Las	Les Mallorquines (Sils)	Floret	Lloret
Mallorquinas			

Quadre 9 (cont.)

Principal		Secundari	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Hostalrich	Hostalric	Blanes	Blanes
Gualva	Gualba	Malgrat	Malgrat
S. Celoni	Sant Celoni	Pineda	Pineda
Trentapasas	Trentapasses (Vilalba Sasserra)	Calella	Calella
Llinas	Llinars	S. Pol de Mar	Sant Pol de Mar
Cardedeu ¹	Cardedeu	Canet de Mar	Canet de Mar
Granollers	Granollers	Arenys	Arenys de Mar
Monmalo	Montmeló	Caldes d'Estrach	Caldes d'Estrac
Mollet	Mollet del Vallès	Mataro	Mataró
Barcelone	Barcelona	Cabrils	Cabrils
		Vilasar de Mar	Vilassar de Mar
		Premià de Mar	Premià de Mar
		Masnou	El Masnou
		Mongat	El Montgat
		Badalona	Badalona
		S. Adria de Besós	Sant Adrià de Besòs
		Citadelle	La Ciutadella
		Barcelone	Barcelona

Transversal	
Localitats	Topònim actual
Serina	Serinyà
Usall	Usall (Fontcoberta)
Banolas	Banyoles
Mata	Mata (Banyoles)
Xema	Pont-Xetmar (Cornellà del Terri)
Cornella	Cornellà del Terri
Medina	Medinyà (Cornellà del Terri)
La Bolla	La Bolla (Flaçà)
La Pera	La Pera (Rupià)
Pubal	Púbol (Rupià)
Casa de Petras	Caça de Pelràs (Corça)
La Bisbal	La Bisbal
Calonje	Calonge
Palamos	Palamós

(Gerona)	
La Granata	La Granota (Sils)
La Salla	Can Sala (Vidreres)
Blanes	Blanes

¹ Fora del camí.

L'orografia ressalta sobretot dels Pirineus fins a l'Albera i la península del cap de Creus. També hi surt ben definida la carena del litoral des del Montnegre fins el Besòs. En canvi, no hi ha traces de les Gavarres ni del Montseny, per bé que ambdós queden al marge dels itineraris principals.

5.2. Itinerari Barcelona-Riu de la Sènia (planxa núm. 13)

El mapa està reproduït a la figura 5. De Barcelona fins prop de Tarragona hi ha dos itineraris alternatius, per la costa i l'interior. En el quadre hi figuren els topònims enregistrats.

Com a l'itinerari precedent hi han altres camins que, aquí, són ramificacions dels itineraris principals. Tot això està indicat al quadre 10. Seguint la tònica ja comentada en el mapa precedent hi ha certs punts de referència una mica sorprenents com Ca'n Parellada a l'Ordal, les Cabòries i la Ràpita a l'itinerari per l'interior.

A partir de Torredembarra hi ha un sol camí en el qual no s'han pogut identificar alguns llocs cartografiats com «San Juan» entre la Riera de Gaià i Tarragona i algunes «ventas» o hostals entre Cambrils i l'Aldea. Cal recordar que el trajecte a través del coll de Balaguer era bastant dolent i la zona estava poc poblada a l'època. Dels hostals esmentats en el mapa hem pogut assimilar la «Vta del Plat» amb el Mas de Plater al terme de l'Ametlla de Mar. Aquest topònim també apareix en el mapa anònim anglès abans estudiat.

L'orografia del mapa està bastant ben assenyalada i s'estèn a ponent fins Montserrat (amb topònim). El massís del Garraf amb algunes intermitències i potser massa allargat cap a migdia. Entre el Vendrell i Tarragona apareixen moltes muntanyes que s'allarguen encara fins empalmar amb les del coll de Balaguer i del Perelló (Serra de les Comes). També està cartografiat el Montsià. Al delta de l'Ebre, la Punta de la Banya està fora de lloc i apareix una certa Punta de Cain que avui dia no hem trobat en els mapes.

5.3. Itinerari de Barcelona a Lleida (planxa núm. 14)

Aquest mapa està reproduït a la figura 6 i segueix el mateix tarannà dels anteriors. La toponímia i els itineraris figuren al quadre 11. De fet, hi ha sols un camí o itinerari principal doblat per un itinerari alternatiu entre Martorell i Igualada. El primer segueix més o menys la vall de l'Anoia, fent marrada en alguns punts i el segon passa pels Brucs seguint, aproximadament, la carretera actual, Montserrat hi és cartografiat amb topònim. A partir d'Igualada el camí segueix les traces de l'actual carretera, passant per la Panadella, fins a Lleida. D'Igualada se'n desprèn un camí que porta a Santa Coloma de Queralt i segueix se suposa cap a Montblanc i de Cervera surt un altre camí cap a Manresa sense cap més indicació. Potser el més interessant són els camins que surten de Lleida cap a Balaguer i cap a Agramunt. Aquest segueix una ruta no massa racional en la darrera part del seu recorregut, ja que passar per Montfalcó de Sió representa fer una volta innecessària.

Quadre 10

Itinerari Barcelona-Riu de la Sènia

Per l'interior		Per la costa	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Barcelone	Barcelona	Barcelone	Barcelona
S. Feliu	Sant Feliu de Llobregat	La Bordera	La Bordeta (Barcelona)
Molins de Rey	Molins de Rei ¹	Hospitalet	L'Hospitalet
Vallicana	Vallirana	Cornella	Cornellà de Llobregat
P. Lladoner	Pont del Lledoner (Vallirana)	S. Boy	Sant Boi de Llobregat
Parallada	Ca'n Parellada (Subirats)	Vila de Cans	Viladecans
Escavoria	Les Cabòries (Avinyonet)	Gava	Gavà
Villafranca	Vilafranca del Penedés	Castel de Fels	Castelldefels
Ravila	La Ràpita (Santa Margarida i els Monjos)	Sitjas	Sitges
Arbos	Arbós	Villanova	Vilanova i la Geltrú
Cornal	La Gornal (Castellet i la Gornal)	Cubellas	Cubelles
Bellvey	Bellveí	Cunit	Cunit
Vendrell	El Vendrell	Sta. Creu de Calafell	Calafell
Arc Dombarra	Torredembarra	Arc Dombarra	Torredembarra
		Riera Virgili ²	La Riera de Gaià
		S. Juan	(No identificat)
		Tarragona ³	Tarragona
		Villa Seca	Vilaseca
		Cambrils	Cambrils
		V ^a de Rufa	(Hostal)
		Hospitalet	L'Hospitalet
		V ^a de Balaguer	(Hostal)
		V ^a del Plat	Mas del Plàter (Ametlla de Mar)
		Perelló	El Perelló
		Ampolla	L'Ampolla
		Venta	(Hostal)
		N ^a Sa de Aldea ⁴	L'Aldea
		Amposta ⁵	Amposta
		Manca el nom	Sant Carles de la Ràpita
		Alcanar ⁶	Alcanar
		Riu la Cènia	Riu de la Sènia
		segueix a València	

¹ De Molins de Rei a Palleja (Pallejà), S. Andres (Sant Andreu de la Barca), Martorell (sense nom), Albera (Abrera), Esparraguera (Esparreguera), etc., i de Martorell a Masquefa i Piera i a Igualada.

² Virgili és un agregat de la Riera de Gaià.

³ Camí a Volls (Valls) i segueix.

⁴ Camí a Tortosa i segueix cap a Lleida.

⁵ Camí a Xela (Xerta).

⁶ Camí a Ulldecona (Ulldecona), La Calera (La Galera) i Xela (Xerta).

Hi ha certs topònims, com sempre, un xic curiosos com la Font de la Reina (i no Capellades), «San Bartholomeo» per Vallbona d'Anoia (que té l'església dedicada a Sant Bartomeu); llocs tan petits com Pomar, els Hostalets i la Curullada i, entre Lleida i Balager, el Tarrós i un topònim que no hem pogut identificar per més que l'hem trobat en altres mapes antics: «Sisetera» entre el Tarrós i Montfalcó de Sió.

En el mapa hi figuren els rius Besòs, Llobregat, Cardener, Anoia (Noya), Segre i Sió (Sin) i dos canals a ponent de Lleida. L'orografia és bastant correcta si bé es desplaça un xic de Montserrat cap al Nord i posa moltes muntanyes a la plana d'Urgell.

Quadre 11 Itinerari Barcelona-Riu de la Sènia

Itinerari principal		Itinerari alternatiu	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Barcelonne	Barcelona		
S. Just	Sant Just Desvern		
S. Feliu	Sant Feliu de Llobregat		
Molins de Rey ¹	Molins de Rei		
Masquefa	Masquefa	Abdera	Abdera
Piera	Piera	Esparraguera	Esparraguera
S. Bartholomeo	Vallbona d'Anoia	Bruch	Els Brucs
Font de la Reyna	La Font de la Reina (Capellades)	Castell Oli	Castelloli
Pobla de Cleramunt	La Pobla de Claramunt	Igualada	Igualada
Vilanova del Camí	Vilanova del Camí		
Igualada ²	Igualada		
Jorba	Jorba		
S.M. del Camí	Santa Maria del Camí		
Porquerizas	Porquerises (Santa Maria del Camí)		
Monmaneu	Montmaneu		
Pama	Pomar (Ribera d'Ondara)		
Hostalet	Els Hostalets (Rib. d'Ondara)		
Cervera ³	Cervera		
Curullada	La Curullada (Cervera)		
Tarrega	Tarrega		
Vilagrassa	Vilagrassa		
Bellpuig	Bellpuig		
Galmes	Golmés		
Mollerusa	Mollerussa		
Belloc	Bell Lloc d'Urgell		

Quadre 11 (cont.)

Itinerari principal		Itinerari alternatiu	
Localitats	Topònim actual	Localitats	Topònim actual
Lerida ^{4,5}	Lleida		
Albatarrech i segueix a Saragossa	Albatarrec		

¹ Camí a Vilafranca.

² Camí a Monbuy (S^a Margarida de Montbui), Castello de Queralt (Castell de Queralt-Bellprat), S. Coloma (S^a Coloma de Queralt) i segueix.

³ Camí a Manresa.

⁴ Camí a Alcoletge, Bellvís, Linola (Linyola), Tarros (El Tarròs, Torrabons), Sisetera (no identificat), Montfalcó de Sió, Agramunt.

⁵ Camí a Balaguert (cartografiat) i segueix.

5.4. Itinerari de Lleida a Saragossa (planxa núm. 9)

Aquest és l'únic mapa signat del conjunt. Dins la nostra col·lecció és un xic diferent dels altres tres que són acolorits (aquest no) però fa la impressió de part de la mateixa col·lecció si bé, potser, d'una edició diferent. Es reproduïx a la figura 7 i els detalls toponímics al quadre 12. De fet el camí segueix, més o menys, l'actual carretera entre Alcarràs i Fraga marca la divisòria entre Catalunya i l'Aragó. De Fraga i d'un punt entre la Venta de Santa Lucia (encara existent avui dia) i Osera surten sengles camins a Barbastro i de Saragossa surten camins cap a Huesca, Jaca, Daroca, Tortosa i dos més sense indicació, Ebre amunt. És curiosa la presència d'un canal que voreja la dreta de l'Ebre fins Sástago i d'alguns pobles situats a la vora d'aquest riu fins Mequinensa. No hem pogut identificar el poble de Cerdan (prop de Saragossa) i la «Vta de la Madalena» en lloc probablement anegat per l'embassament de Mequinensa.

L'orografia és exagerada entre Lleida i Fraga. És curiosa la representació de la zona de «los Monegros» amb quelcom que sembla munts de pedres. Estan cartografiades els «Mts de Lecinena» que, de fet, és la Serra d'Alcubierre. La hidrografia comprèn, a més de l'Ebre i el Segre, a la banda de Lleida; el Cinca i l'Alcanadre a la banda de Fraga i el Gállego («Galgo R») i el Huerva («la Cueva R») a la banda de Saragossa.

Quadre 12 Itineraris de França a Lleida i Aragó

Del Port de la Bonaigua a Aragó		Altres camins i remarques
Localitats	Topònim actual	
Lérida	Lleida	¹ Camins a Barcelona, Balaguer i Tortosa.
Alcaraz	Alcarràs	^{2,3} Camins a Balbastro (Barbastro).

Quadre 12 (cont.)

Del Port de la Bonaigua a Aragó		Altres camins i remarques
Localitats	Topònim actual	
Fraga	Fraga	⁴ Camins a Huesca, Jaca, Paroca (Daroca) i Tortosa.
Vta de Fraga	Las Ventas del Rey (?)	
Candisnos	Candasnos	⁵ Hi ha marcat un canal que, per la dreta de l'Ebre, passa vora de Fuentes (de Ebro), Quinto fins a Sástago (cartografiats). Hi ha també cartografiats els pobles de Patriz, Caspe, Mequinenca (Mequinensa), Pina, Velilla i Alborgo (Alforque) i la Vta de la Madalena» tots ells vorejant l'Ebre.
Peñalba	Peñalba	
Eujaraloz	Bujaraloz	
Vta StaLucia	Venta de Santa Lucía	
Osera	Osera	
Villa Franca de Ebro	Villafranca de Ebro	
Nuez	Nuez de Ebro	
Alfajarin	Alfajarín	
Puebla de Alfinden	La Puebla de Alfinden	
Cerdan	(No identificat)	
Zaragoza	Saragossa	

6. Conclusió

En resum, els mapes itineraris considerats són difícils de jutjar-los independentment dels llibres on estaven inserits pel seu contingut temàtic més o menys especialitzat. Això es veu clarament en el traçat de molts camins que no sembla el més idoni però que, possiblement, es correspongui amb el text i la intencionalitat del llibre. El mateix es pot dir quan apareixen en els mapes certs topònims que pertanyen a llogarrets poc significants quan manquen pobles importants. Possiblement aquest llocs corresponguin a punts de parada o finals d'etapa o jornada de viatge, la qual cosa justificaria la presència de noms d'hostals, lògicament inexistents avui dia. Els mapes menys afectats per aquesta circumstància són el de Van der Aa i el Biblaseon (gràcies, en aquest darrer, a la poca toponímia) cosa que no s'esdevé amb l'anònim anglès i els mapes de Lartigue.

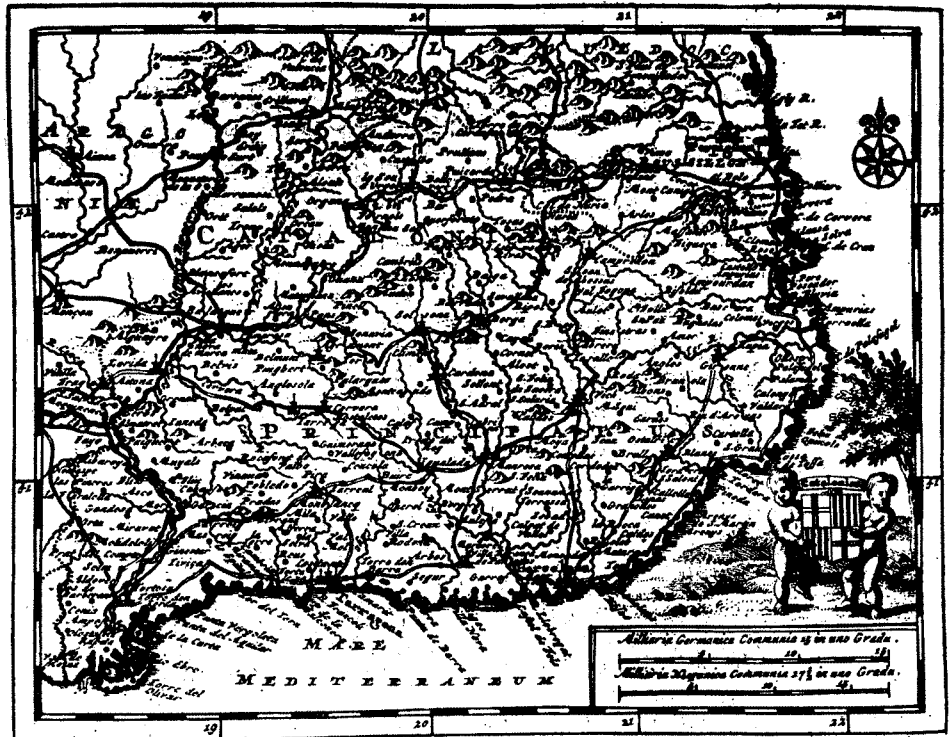
Tampoc es pot exigir massa precisió en detalls aliens als objectius dels mapes com poden ser l'orografia i els detalls de la costa. La xarxa hidrogràfica, en canvi, pot estar més afectada i, en general, els trets fonamentals es troben en els mapes, a excepció de Biblaseon, amb més o menys distorsions i errors. Finalment la toponímia deixa bastant que desitjar com és freqüent en mapes de les èpoques a les que corresponen les cartes estudiades.

Bibliografia

- (1) BARELLA, A.: *Col·lecció particular de mapes de Catalunya*.

- (2) COLOMER, I. Ma (1966): *Els cent primers mapes del Principat de Catalunya. Segles XVI-XIX*, R. Dalmau, Barcelona.
- (3) COLOMER, I. Ma (1989): *Cartografia de Catalunya i dels països catalans*, Institut Cartogràfic de Catalunya, Barcelona.
- (4) INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA (1992): *Cartografia de Catalunya*, Barcelona.
- (5) INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA (1986): *Cartografia de Catalunya. Segles XVII-XVIII*, Barcelona.
- (6) FUNDACIÓ CAIXA DE BARCELONA: *Fons d'Art Fundació Caixa de Barcelona, Col·lecció cartogràfica I—mapes—*, Barcelona.
- (7) GALERA, M. i ALMUZÀRA, R. (1988): *Cartografia de Catalunya del Renaixement a l'Època Napoleònica*, Galeria Comes, Barcelona.
- (8) ADROVER, A. Ma i FLOREUSA Ma D.: *Catàleg del Fons Cartogràfic de l'Institut Municipal d'Història (1), Mapes antics de Catalunya, Balears i València (segles XVI-XIX)*, Barcelona.
- (9) TOOLEY, R.V. (1979): «Tooley Dictionary of Map Maker», *Map Collector Publ.* Lteli Tring.
- (10) INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA (1995): *Atlas Topogràfic de Catalunya, 1:50.000*, Barcelona.
- (11) FUNDACIÓ ENCICLOPÈDIA CATALANA: *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, Barcelona 1981-1985 (diversos volums).
- (12) BARELLA, A. (1977): «D'Ortèlius a Güssefeld. Una anàlisi dels mapes de Catalunya de petit format, dels segles XVII i XVIII», *Memòries de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona*, 3a època, núm. 787, vol. XLIV núm. 2, pp. 19-88.
- (13) GENERALITAT DE CATALUNYA (1982): *Mapa Topogràfic. Escala 1:250.000*, Barcelona.
- (14) BARELLA, A. (1992): «Dues interpretacions diferents de Catalunya a la cartografia francesa del segle XVII», *Revista Catalana de Geografia*, vol. VII, núm. 19, pp. 27-44.

Figura 1
 Mapa de Goeree-Van der Aa (1707)

Nouvelle Carte du CATALOGNE, avec les grands Chemins, etc.

Figura 3
Anònim anglès (Swinbourne (1808?))

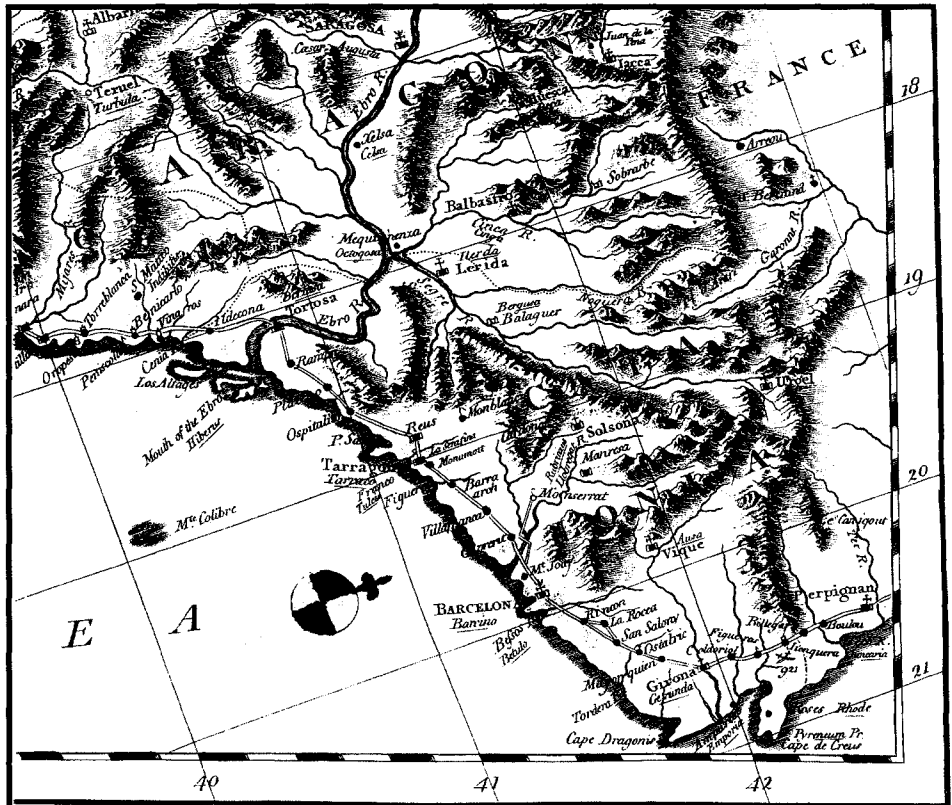

Figura 4
 Mapa de Lartigue-Vicq
 Perpinyà-Barcelona (1808)

Pl. 12.

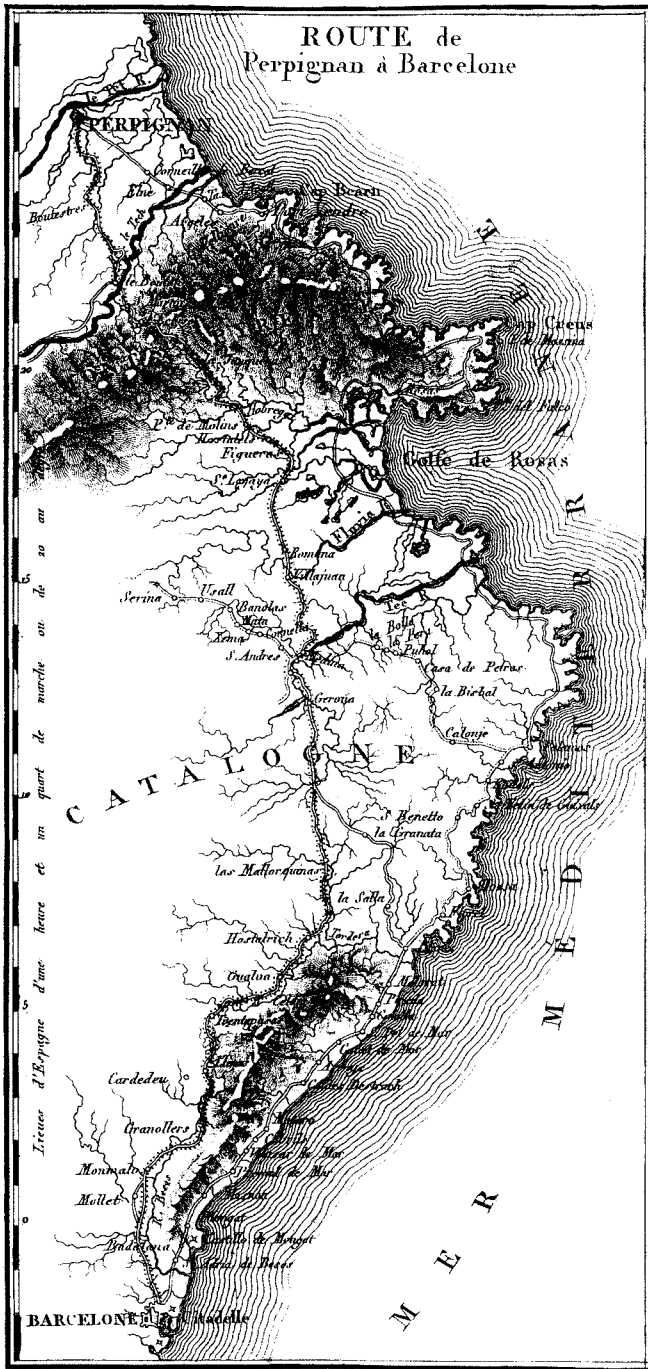

Figura 7
 Mapa de Lartigue-Vicq
 Lleida-Saragozza (1808)

Pl. 9.

